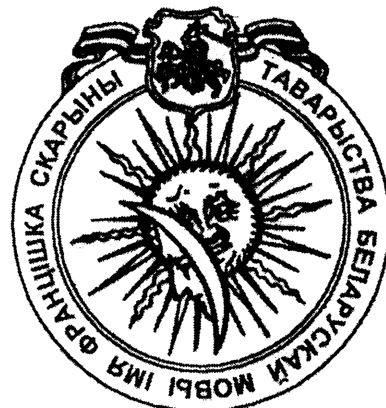
Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
ФРАНЦІШАК БАГУШЭВІЧ

Наша слова

Газета выходзіць з сакавіка 1990 года **№ 18 (557)** **8 ТРАЎНЯ 2002 г.**

Першы крок па стварэнні БНУ зроблены!

Дзякуючы намаганням сяброў і прыхільнікаў ТБМ, некаторых дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў і Савета Рэспублікі была прынятая, і з 19 сакавіка 2002 года ўступіла ў сілу, новая версія Закона "Аб адукацыі ў Рэспубліцы Беларусь", дзе надзвычай важную ролю для развіцця і захавання беларускай мовы могуць адыграць артыкулы 5 і 32 вышэйзгаданага закона. Таму мы іх прыводзім цалкам.

Артыкул 5. Мова навучання і выхавання.

Асноўнымі мовамі навучання і выхавання ва ўстановах адукацыі Рэспублікі Беларусь з'яўляюцца беларуская і руская. Дзяржава гарантуе грамадзянам права выбару мовы навучання і выхавання і стварае адпаведныя ўмовы для рэалізацыі гэтага права. Навучанню беларускай мове, выданню літаратуры, падручнікаў і вучэбных дапаможнікаў на беларускай мове аказваецца дзяржаўная падтрымка.

Вывучэнне беларускай, рускай і адной з замежных моў у агульнаадукацыйных школах з'яўляецца абавязковым, за выключэннем асобных катэгорый асоб з асаблівасцямі псіхафізічнага развіцця.

У адпаведнасці з заявамі законных прадстаўнікоў дзяцей і па рашэнню мясцовых выканаўчых і распарадчых органаў могуць стварацца групы ў дашкольных установах і класы ў агульнаадукацыйных школах, у якіх навучанне і выхаванне поўнасцю або часткова ажыццяўляецца на мове нацыянальнай супольнасці або вывучаецца мова нацыянальнай супольнасці. Па рашэнню мясцовых выканаўчых і распарадчых органаў, узгодненаму з Міністэрствам адукацыі Рэспублікі Беларусь, могуць ствараццa дзіцячыя дашкольныя ўстановы або агульнаадукацыйныя школы, у якіх навучанне і выхаванне вядзецца на мове нацыянальнай супольнасці.

Артыкул 32. Мэты і структура вышэйшай адукацыі.

Вышэйшая адукацыя заклікана забяспечыць найбольш поўнае развіццё здольнасцяў і інтэлектуальнатворчага патэнцыялу асобы, магчымасць яе актыўнага, свабоднага і канструктыўнага ўдзелу ў развіцці грамадства з мэтай задавальнення патрэбнасцяў грамадства і дзяржавы ў спецыялістах высокай кваліфікацыі.

Сістэма вышэйшай адукацыі забяспечвае грамадзянам магчымасць навучання на адной з дзяржаўных моў Рэспублікі Беларусь шляхам стварэння ў вышэйшых навучальных установах беларускамоўных і рускамоўных груп (патокаў).

Структура вышэйшай адукацыі ўключае дзве ступені, у тым ліку бакалаўрыят, магістратуру.

Палажэнні аб ступенях вышэйшай адукацыі, бакалаўрыяце, магістратуры зацвярджаецца ў парадку, які ўстанаўліваецца Урадам Рэспублікі Беларусь.

Звяртаем Вашу ўвагу, што зараз пісаць заявы для навучання дзяцей па-беларуску не абавязкова, бо гэта тычыцца, паводле артыкула 5, толькі законных прадстаўнікоў дзяцей іншых, небеларускіх нацыянальных супольнасцяў. Нашыя ўлады павінны адкрываць беларускамоўныя навучальныя установы ўсіх узроўняў у адпаведнасці з літарай закону "Аб адукацыі" без усялякіх заяў. Калі існуюць беларускамоўныя школы, то бацькі проста запісваюць туды сваіх дзяцей, ведаючы, што яны будуць вучыцца па-беларуску ўвесь перыяд навучання ў школе.

Надзвычай важным з'яўляецца 32 артыкул, паводле якога ў кожным ВНУ Беларусі, незалежна ад формы ўласнасці, павінны існаваць беларускамоўныя студэнцкія плыні і групы. Так сталася, што менавіта ў гэтым годзе будзе самы вялікі за апошнія і наступныя гады выпуск у беларускамоўных школах краіны, паводле падлікаў кіраўніцтва ТБШ, іх колькасць будзе роўная 23276 вучняў.

У сувязі з гэтым Сакратарыят ТБМ накіроўвае зараз усім рэктарам беларускіх ВНУ адпаведны ліст наступнага зместу.

"Паважаны спадар Рэктар!

Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны звяртаецца да Вас, як да кіраўнікоў з багатым выкладчыцкім і прафесійным досведам, адданага ідэі адраджэння беларускай гісторыі і культуры ды ўмацавання незалежнасці нашай краіны.

Мы хочам звярнуць Вашую ўвагу на той факт, што сёлета школы з беларускай мовай навучання робяць самы вялікі за апошнія гады выпуск – 23276 вучняў. Мяркуем, што многія з іх пажадаюць атрымаць вышэйшую адукацыю ў роднай мове. Лёс гэтай, і не толькі гэтай, моладзі, гэтаксама як і лёс развіцця нацыянальнай школы і беларускамоўнай адукацыі наогул, шмат у чым будзе залежыць ад Вас, ад Вашай грамадзянскай пазіцыі ды сапраўднай законапаслухмянасці.

Першы важкі крок на шляху стварэння паўнавартаснай сістэмы беларускамоўнай адукацыі на ўсіх яе ступенях зрабіла Міністэрства адукацыі, якое ў жніўні мінулага года прыняло Пастанову № 48 "Праграма дадатковых мер па пашырэнні сферы выкарыстання беларускай мовы ў сістэме адукацыі", дзе кіраўнікам ВНУ прапанавана распрацаваць перспектыўны план адкрыцця беларускамоўных плыняў да сакавіка 2002 года і адкрыць, пачынаючы з 2002 – 2003 навучальнага года, вучэбныя групы ці аддзяленні з беларускай мовай навучання, а таксама беларускамоўныя групы на факультэтах давузаўскай падрыхтоўкі. Гэтая Пастанова атрымала заканадаўчую моц, дзякуючы 32 артыкулу новага закона "Аб адукацыі ў Рэспубліцы Беларусь". Цяпер гэтая важная дзяржаўная справа мусіць вырашацца ў сценах Вашай шаноўнай установы і ў значнай ступені будзе залежаць ад Вас.

Мы ўпэўненыя, што Вы станеце прыкладам для іншых: непасрэдна будзеце актыўна карыстацца беларускай мовай у паўсядзённым жыцці, праводзіць на ёй рэктараты ды прамаўляць перад студэнтамі і выкладчыкамі, а таксама паклапоціцеся пра аздабленне інтэр'ераў вучэбных карпусоў і студэнцкіх інтэрнатаў на беларускай мове.

Просім паведаміць, на якіх спецыяльнасцях у Вашай навучальнай установе з 1 верасня 2002 года, юбілейнага года народных паэтаў Янкі Купалы і Якуба Коласа, будуць адкрытыя беларускамоўныя групы ці плыні. Гэтая інфармацыя вельмі патрэбная для выпускнікоў беларускамоўных школ і класаў, якія жадаюць вучыцца па-беларуску. Калі Вам не цяжка, адкажыце на наш ліст да 1. 05. 2002 г.

Дарэчы, ёсць выпускнікі і рускамоўных школ, якія жадаюць вучыцца ў ВНУ па-беларуску.

Было б вельмі добра, каб сябры ТБМ і, асабліва, кіраўнікі тых рэгіянальных структур ТБМ, на тэрыторыі якіх ёсць ВНУ, звярнуліся непасрэдна да іх рэктараў з прапановай аказаць дапамогу ў адкрыцці з 1 верасня 2002 года беларускамоўных студэнцкіх плыняў (патокаў і групаў). Не трэба спаць у шапку і нашым студэнтам. Ім таксама неабходна збіраць подпісы жадаючых навучацца па-беларуску, аб'ядноўваць іх у групы і прапаноўваць кіраўнікам сваіх навучальных устаноў арганізаваць з пачатку гэтага навучальнага года беларускамоўны працэс навучання.

Старшыня ГА "ТБМ імя Ф. Скарыны"
Алег Трусаў.

Уладзіславу Галубку -- 120

Да 120-годдзя драматурга, рэжысёра, акцёра, празаіка і мастака Уладзіслава Галубка

Баранавіцкая гарадская арганізацыя ТБМ ладзіць святочную імпрэзу, якая адбудзецца 15 траўня а 14-й гадзіне ў цэнтральнай бібліятэцы горада. У праграме: аповед пра жыццё і творчы шлях Галубка, фрагмент драмы "Бязродны", вікташна, канцэрт мастацкай самадзейнасці.

А 19-й гадзіне ў Лясняскім сельскім клубе з нагоды юбілею адбудзецца канцэрт для жыхароў вёскі, дзе ў 1882 годзе нарадзіўся Уладзіслаў Галубок.

У сталічным кінатэатры "Змена" 15 траўня а 18.30 - кінавечарына з паказам дакументальнай стужкі пра Уладзіслава Галубка ды з удзелам Анатоля Сабалеўскага, Сцяпана Лаўшука, Тамары Гаробчанкі.

Наш. кар.

(Матэрыял пра Уладзіслава Галубка чытайце на ст. 3)

СМАЧНА ЕСЦІ - ДОЎГА ЖЫЦЬ!

Пад такой назвай у Горацкай сельскагаспадарчай акадэміі прайшло этнаграфічнае свята. Яго ўдзельнікі – студэнты першага курса бухгалтарскага ўліку.

Увечары, пасля заняткаў, у інтэрнаце № 12 пачалося свята. Уступнае слова ўзяла арганізатар выкладчыца кафедры гісторыі і культуралогіі Галіна Яўгенаўна Кадančык, якая распачала размову аб адрозненні беларускай народнай кухні ў розных рэгіёнах Беларусі. Потым вядоўцы Аленка і Мікалай абвясцілі, паводле якіх крытэрыяў будзе праходзіць мерапрыемства. Вызначыліся і асобныя намінацыі: лепшы па афармленню стол, самая арыгінальная страва, самы арыгінальны напой, самая старажытная беларуская страва, самая лепшая выпечка, самы цікавы вядовец, самая нечаканая страва, якая больш за ўсё ўразіла, змест выступлення вядоўцы, цікавасць падачы матэрыялу, мова, колькасць і якасць страў.

Такія этнаграфічныя святы сталі ўжо традыцыйнымі. Шосты год гучыць вясёласць і творчасць, будзіць талент і фантазію, працавітасць горацкіх студэнтаў.

Кампетэнтнае журы, у склад якога ўвайшлі прарэктар па выхаваўчай рабоце В.І. Неўдах, выкладчык кафедры гісторыі і культуралогіі А.І.Каданчык, загадчыца музея БДГСГА Т. Лосева, выхавацель інтэрната № 1 І. Рудова, загадчык інтэрната № 2 М. Палярус, студэнт 111 курса бухфака М. Нікіцін. Узначаліла журы старшыня ТБМ імя Ф.Скарыны В. Белавусава.

1 месца атрымала група № 3;
2 месца – 4 і 1 групы;
3 месца – 5 і 2 групы.

С. Мацвеева.

Вынікі чарговай падпіскі абнадзейваюць, але...

У гэтым квартале ў ТБМ было надзвычай цяжкае фінансавае становішча, бо нашыя мясцовыя фундатары вельмі збяднелі і не маглі выдзеліць значныя грашовыя сродкі на падпіску.

Тым не меней гэтыя людзі ёсць, і мы выказваем шчырую падзяку прадпрымальнікам з Камянца, Мазыра і Горадні, якія дапамаглі падпісаць "Наша слова" для мясцовых школ і бібліятэк.

Разам з тым сёння мы можам выказваць падзяку і тым "ціхім" беларусам, якія жорстка сталі на пазіцыю падтрымкі нашай газеты і стаяць на ёй з 1997 года. Прыдзе час і мы скажам імёны.

Крыху актывізаваліся і нашыя індывідуальныя падпісчыкі. На першае месца сярод абласных гарадоў выйшла Горадня – 93 падпісчыкі. Значна ўзмацніліся пазіцыі нашай газеты ў Гродзенскім раёне – 46 асобнікаў. Можна адзначыць актыўнасць нашых суполак у Дзятлаве, Смаргоні, Слоніме і Шчучыне, дзе падпіска павялічылася. А вось дзейнасць нашых сяброў з Ліды і Ваўкавыска нас моцна засмуціла. Толькі ў Лідзе колькасць падпісчыкаў зменшылася аж у два разы. Над гэтым варта сур'ёзна падумаць.

На другое месца, але з добрым вынікам – 88 асобнікаў, дзякуючы намаганням старшыні Гомельскай абласной арганізацыі ТБМ сп. Бароўскага, - перамясціўся Гомель. Заслугоўвае падзякі і дзейнасць сяброў ТБМ з Жыткавіцкага раёна (старадаўняя Тураўшчына). Колькасць экзэмпляраў падпіскі – 36 – могуць пазайздросціць нават некаторыя абласныя гарады. Крыху палепшылася сітуацыя ў Светлагорску, але 8 падпісчыкаў на такі вялікі горад – гэта вельмі мала, у той час, калі Мазыр падпісвае 37 экзэмпляраў газеты.

На трэцім месцы знаходзіцца Бярэсце, дзе колькасць падпісчыкаў ўзрасла, дзякуючы актыўнасці сяброў гарадской арганізацыі ТБМ з 28 да 46 асобнікаў.

Значны рост падпіскі адбыўся ў Баранавічах – 29 асобнікаў, крыху пасунуліся наперад Бяроза, Белаазёрск і Кобрын. На жаль, нашыя сябры з Івацэвічаў, Пружан і Століна фактычна завалілі падпісную кампанію II квартала.

Нарэшце актывізаваліся сябры ТБМ у Віцебску, дзе колькасць асобнікаў "Нашага слова" узрасла з 29 да 44 чалавек, дзякуючы намаганням выкладчыкаў ВДУ. Аднак першае месца – 50 асобнікаў – у вобласці заняў горад Полацк, які нават абагнаў суседні Наваполацк, дзе сітуацыя таксама неблагая – 41 асобнік нашай газеты. Трэба адзначыць і актыўную дзейнасць нашых сяброў з Шаркаўшчыны (рост на 5 асобнікаў).

На жаль, рэзка ўпала падпіска ў Лёзненскім і Шумілінскім раёнах, пры стабільнай сітуацыі ў Гарадку і Мёрах.

Асобна трэба сказаць пра горад Менск, які набліжаецца да лічбы 500 і ўвесь час павялічвае колькасць падпіскі (з 447 да 464). У гэтым вялікая заслуга спн. Алены Анісім і кіраўнікоў раённых гарадскіх радаў ТБМ. З іншых гарадоў Меншчыны вызначаецца Маладэчна (23 асобнікі) і Стоўбцы (12 экз.). Астатнім суполкам Меншчыны хваліцца вынікамі падпіскі, на жаль, не выпадае.

Самая складаная сітуацыя з падпіскай на Магілёўшчыне, дзе ўся падпіска разам з Магілёвам складае толькі 96 асобнікаў. Аднак і тут варта адзначыць актыўную дзейнасць сяброў ТБМ з Асіповічаў і Шклова, якія на фоне агульнага заняпаду выглядаюць няблага.

Паважаныя сябры! Каб наша газета выходзіла і надалей, варта актывізаваць падпіску на другое паўгоддзе і да гэтага трэба рыхтавацца ўжо зараз.

Каталог на 2-е паўгоддзе 2002 года выйшаў. "Наша слова" можна знайсці на ст. 43. Кошт падпіскі на месяц 489, на тры месяцы 1467 рублёў.

Старшыня ТБМ Алег Трусаў.

У БДУ культуры

У БДУ культуры адбылося пасяджэнне кафедры беларускай мовы і літаратуры, на якім разглядаліся новыя паступленні ў бібліятэку універсітэта вучэбна-метадычнай літаратуры, а таксама забеспячэнне студэнтаў мастацкай літаратурай, падручнікамі, інфармацыйнымі і даведачнымі матэрыяламі, тэхнічнымі сродкамі навучання, нагляднымі дапаможнікамі.

Загадчык кафедры, прафесар Вольга Гуліцкая запрасіла на паседжанне супрацоўнікаў бібліятэкі, якія падрыхтавалі выставу кніг з апошніх паступленняў, пра што распавялі загадчык бібліятэкі Галіна Дашкевіч, метадыст Галіна Сёміна, загадчык аддзела камплектавання Алена Палуянава. Студэнты 5 курса Юнік Вольга і Блажук Таццяна расказалі пра публікацыі ў часопісах "Роднае слова", "Беларуская думка". "Полымя" і інш., прысвечаныя 120-ай гадавіне з дня нараджэння Я.Коласа і Я.Купалы.

На пасяджэнні ўзнікла дыскусія аб страце ў студэнтаў цікавасці да кнігі, аб пашырэнні інфармацыі пра новыя кнігі, аб лёсе спісаных кніг і інш.

Дыскусія ўдала перайшла ў экскурсію ў аддзел рэдкай кнігі, якую правяла галоўны бібліятэкар Ларыса Доўнар. Супрацоўнікі кафедры пазнаёміліся з літаратурай, што стала гонарам аддзелу.

Людміла Дзіцэвіч.

Анатоль Грыцкевіч

Канстытуцыя 3 траўня 1791 г. і Беларусь

У канцы XVIII стагоддзя, падчас дзеяння Чатырох-гадовага сойму Рэчы Паспалітай 1788-1792 гадоў была прынятая канстытуцыя (3 траўня 1791 г.). Гэта быў другі ў свеце Асноўны за-кон пасля канстытуцыі ЗША 1787 года. Нават канстытуцыя рэвалюцыйнай Францыі была прынятая толькі праз чатыры месяцы – у верасні 1791 года. Канстытуцыя 3 траўня 1791 г. мела непасрэднае дачыненне да Беларусі і Літвы. Яна не з'яўляецца толькі польскай гістарычнай падзеяй, як гэта лічаць некаторыя, у асноўным польскія гісторыкі.

Канстытуцыі 3 траўня папярэднічалі палітычныя падзеі канца XУIII стагоддзя ў федэратыўнай дзяржаве Рэчы Паспалітай, якая складалася з дзвюх дзяржаў – Польшчы і Вялікага Княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага (Беларуска-Літоўскай дзяржавы). Гэта быў перыяд рэформ у Польшчы, Літве і Беларусі, спроба ўмацавання дзяржавы і абароны ад захопніцкіх планаў імперскай Расіі, з аднаго боку, і яе хаўрусніцы, Прусіі, з другога.

На Чатырохгадовым сойме 1788-1792 г.г. партыя рэформ ("патрыятычная партыя"), якая прадстаўляла інтарэсы прагрэсіўных пластоў шляхты, а таксама прадстаўнікоў буржуазіі з гарадской верхавіны, намагалася правесці шырокія сацыяльныя, палітычныя і эканамічныя рэформы, каб вывесці краіну з феадальна-прыгоннага ладу і пачаць пераход на рынкавы шлях. Мэтай рэформ было таксама ўмацаванне дзяржаўнага ладу краіны, узмацненне цэнтральнай улады і супрацьдзеяння суседнім абсалютысцкім манархіям – Расіі, Прусіі і Аўстрыі, якія імкнуліся захаваць дэцэнтралізаваны лад Рэчы Паспалітай, а па магчымасці, і падзяліць яе паміж сабой. Першы падзел яе тэрыторыі ўжо быў зроблены прадстаўнікамі гэтых дзяржаў у 1772 г., калі ў Пецярбургу пад наглядам Кацярыны II была падпісана канвенцыя аб першым падзеле. Тады Расійская імперыя захапіла тагачасную Беларусь, гэта значыць цяперашнюю Паўночную і Усходнюю Беларусь з Полацкам, Віцебскам, Оршай, Мсціславам, Магілёвам і Гомелем. Аўстрыя атрымала Заходнюю Украіну і паўднёвыя землі Польшчы, а Прусія – заходнія польскія землі. Усё гэта таксама паўплывала на мабілізацыю патрыятычных колаў Рэчы Паспалітай, каб бараніць сваю дзяржаву ад магчымасці далейшых актаў агррэсіі з боку суседзяў.

Рэформе супрацьдзейнічалі магнаты, буйнейшыя землеўладальнікі, для якіх новае палітычнае становішча ў выніку рэформаў азначала страту палітычнага ўплыву, пагрозу недатыкальнасці іх багатых маёнткаў і іх права прыгнятаць сялян. Для гэтых колаў, якія прызвычаіліся да традыцыйных метадаў вядзення гаспадаркі і эксплуатацыі прыгонных сялян, рынкавыя адносіны былі непатрэбныя. Таму яны шукалі дапамогі ў замежных урадаў, перш за ўсё ў Кацярыны II. Расійскай імператрыцы таксама непатрэбна было мець каля граніц сваёй імперыі краіну, якая вызвалялася ад феадальна-прыгонніцкага ладу і якая б магла паслужыць у гэтым узорам для Расіі.

У такіх менавіта абставінах і была прынята Канстытуцы 3 траўня 1791 г., дзянне якой было пашырана на тэрыторыю каралеўства Польскага і Вялікага Княства Літоўскага. Фармальна яна называлася Пастановай аб урадзе ("Уставай жондавай") і складалася з прыамбулы і 11 раздзелаў.

Аўтарамі Канстытуцыі 3 траўня былі кароль польскі і Вялікі князь літоўскі Станіслаў Аўгуст Панятоўскі, адзін са знакамітых тагачасных палітыкаў, маршалак вялікі ВКЛ Ігнацы Патоцкі (вядомы асветнік і дзеяч Адукацыйнай камісіі) і вядомы рэфарматар, філосаф і пісьменнік, ксёндз Гуга Калантай (раней рэктар Ягелонскага універсітэта ў Кракаве). Менавіта Гуга Калантай канчаткова адрэдагаваў тэкст канстытуцыі перад яе прыняццем. Гэтай рабоце садзейнічаў маршалак (старшыня) Сойму Станіслаў Малахоўскі, адзін з лідэраў патрыятычнай партыі. Сярод кіраўнікоў гэтай партыі быў і наш зямляк – Казімір Нестар Сапега, генерал артылерыі ВКЛ і маршалак канфедэрацыі ВКЛ на Чатырохгадовым сойме.

Канстытуцыя 3 траўня 1791 г. істотна змяняла дзяржаўна-прававы лад Рэчы Паспалітай. Яна рэгулявала правы і абавязкі ўсіх жыхароў. Уводзілася спадчынная манархія замест выбарнага пажыццёва караля. Такім чынам, ліквідавалася магчымасць пастаяннага ўмяшання з боку замежных дзяржаў перад выбарамі караля (з увядзеннем на тэрыторыю Беларусі і Польшчы іншаземных войскаў), каб забяспечыць перамогу свайму кандыдату, як гэта заўсёды рабіла ў XУIII ст. Расія.

У канстытуцы замацоўваўся падзел улады на заканадаўчую, выканаўчую і судовую, згодна з прагрэсіўнай тэорыяй аб уладзе французскіх філосафаў другой паловы XУIII ст. Цэнтральная ўлада ў дзяржаве станавілася больш моцнай. Кароль надзяляўся больш шырокімі паўнамоцтвамі, чым гэта было раней. Ён прызначаў вышэйшых дзяржаўных асобаў, сенатараў, біскупаў, генералаў і афіцэраў. Аднак усе акты караля без подпісу адпаведнага міністра (контрасігнацыі) не мелі прававой моцы, бо толькі міністр адказваў перад соймам за дадзены акт.

Выканаўчую ўладу ва ўсёй дзяржаве ажыццяўляў агульны ўрад з міністраў на чале з каралём. Міністры і камісіі пры іх (міністэрствы) кантраляваліся соймам. Заканадаўчую ўладу ажыццяўляў сойм з дзвюх палатаў: палаты дэпутатаў (паслоў) і сенату. Калі паміж палатамі не было згоды адносна законапраекта, яны збіраліся разам і вырашалі пытанні большасцю галасоў.

Былі ліквідаваныя архаічныя інстытуты дзяржаўнай улады: канфедэрацыі (законнае права шляхты аб'ядноўвацца і выступаць са зброяй у абарону сваіх інтарэсаў), ліберум вета (права адзінагалоснага прыняцця законаў Соймам, калі адзін дэпутат, нязгодны з большасцю, меў права заблакаваць прыняцце закона). Утварэнне адзінага ўраду для ўсёй Рэчы Паспалітай пераўтварала яе з фактычнай канфедэрацыі ў федэратыўную дзяржаву, аднак асобныя дзяржаўныя пасады і структуры кіравання ў Польшчы і ў Беларуска-Літоўскай дзяржаве захоўваліся, таксама як і асобныя войскі і законы, у тым ліку знакаміты кодэкс законаў Беларусі – Статут Вялікага Княства Літоўскага 1588 года.

У сацыяльных адносінах Канстытуцыя захоўвала панавальнае становішча шляхецкага стану (дарэчы вельмі вялікага па колькасці, 10-12% насельніцтва Польшчы і Беларусі), і ўся шляхта была зраўнаваная ў правах. Але беззямельная і бяднейшая чыншавая шляхта ("галота") пазбаўлялася выбарчых правоў на павятовых сойміках, тым самым змяншалася палітычная роля магнатаў, якія абапіраліся на залежную ад іх "шляхту-галоту".

Пацвярджаўся закон аб гарадах 1791 г., які абвяшчаўся часткай канстытуцыі. Жыхары гарадоў – мяшчане атрымалі такое ж права асабістай недатыкальнасці, якое мела шляхта. Цяпер іх нельга было арыштоўваць да судовага разбору, акрамя выпадкаў затрымання на месцы злачынства. Ім дазвалялася купляць маёнткі і займаць ніжэйшыя пасады ў дзяржаўных установах і судах. Прадстаўнікі мяшчанаў удзельнічалі ў працах соймавых камісіяў. Мяшчане атрымалі права набываць шляхецтва праз сойм альбо на вайсковай службе, калі даслужваліся да рангаў штабс-капітана, капітана, а ў кавалерыі – ротмістра.

Былі прынятыя новыя юрыдычныя нормы аб сялянах. Абвяшчалася, што сяляне знаходзяцца пад апекай права і ўлады. Устанаўлівалася, што паны і сяляне павінны былі заключыць калектыўныя дамовы аб колькасці, памеры і тэрміну выканання павіннасцяў сялянамі. Гэтыя дамовы не маглі змяняцца панам. Тым самым абмяжоўвалася самавольства паноў. Абвяшчалася асабістая свабода сялянам, якія ўцяклі з іншых краёў (перадусім з Расіі).

Канстытуцыя абвяшчала свабоду веравызнанняў, але першынство заставалася за рымска-каталіцкай канфесіяй. У выніку гэтага ў ліпені 1791 г. у Пінску на генеральнай кангрэгацыі Праваслаўнай царквы была абвешчана аўтакефалія (самастойнасць) Праваслаўнай царквы ў Рэчы Паспалітай. Такім чынам, фармальная падпарадкаванасць сіноду Рускай Праваслаўнай царквы ў Пецярбургу была скасаваная.

Але што, бадай, было галоўным у тэксце канстытуцыі, дык гэта тое, што ўпершыню на еўрапейскім кантыненце было абвешчана верхавенства народа, а не караля, цара ці прэзідэнта. Ранейшае юрыдычнае паняцце "народ-шляхта" пашыралася ад гэтага часу на "народ-уласнікаў" і на "народ-насельніцтва" з сялянамі ўключна. Апошняя фармулёўка больш яскрава прызнавалася ў дакументах паўстання 1794 г. пад камандаваннем Тэдэвуша Касцюшкі, як паўстанцкім кіраўніцтвам у Польшчы, так, асабліва, паўстанцкім кіраўніцтвам у Літве і Беларусі.

Канстытуцыя 3 траўня 1791 года застаецца гістарычным актам, які ў гісторыі не толькі польскага, але і беларускага народа даваў магчымасць перайсці да парламенцкага спосабу кіравання краінай. Сойм (парламент) станавіўся дзеяздольным заканадаўчым і кантрольным органам, цэнтрам улады ў дзяржаве. Гэта быў узор еўрапейскага, а не азіяцкага (самадзяржаўнага, дыктатарскага) метаду кіравання дзяржавай.

Канстытуцыя 3 траўня давала магчымасць развівацца рынкавым адносінам у краіне, вяла да далейшага паляпшэння становішча сялянаў і да скасавання прыгоннага права.

Аднак палажэнні Канстытуцыі 3 траўня 1791 г. не былі цалкам ажыццёўленыя. Ужо праз год расійскія войскі разам з рэакцыйнай групоўкай магнатаў (Таргавіцкай канферэнцыяй) пасля двух месяцаў ваенных дзеянняў перамаглі войскі Польшчы і Вялікага Княства Літоўскага і акупавалі краіну (разам з прускімі войскамі). Акт Таргавіцкай канфедэрацыі прызнаў дзейнасць Чатырохгадовага сойму незаконнай, а Канстытуцыю 3 траўня скасаванай. Яе замяніла канстытуцыя 1793 г., прынятая на Гарадзенскім сойме. Быў праведзены другі падзел тэрыторыі Рэчы Паспалітай. Акупацыя краіны і захоп яе новых тэрыторый Расіяй і Прусіяй выклікалі ўздым вызвольнага руху і паўстанне 1794 года.

Да 120 - годдзя Уладзіслава Галубка

Наведайце гасцёўню Галубка

Музей гісторыі тэатральна-музычнай культуры размешчаны на Інтэрнацыянальнай вуліцы. Будынак, у якім размешчаны музей, мянчане часам называюць гасцёўняй Галубка, у гонар знакамітага тэатральнага дзеяча - Уладзіслава Іосіфавіча Галубка (сапраўднае прозвішча Голуб).

Гэты выдатны беларускі рэжысёр, акцёр, мастак, дэкаратар нарадзіўся ў 1882 годзе на станцыі Лясная Баранавіцкага павету.

З 1908 года ён пісаў вершы і апавяданні, 1917 пачаў выступаць, як драматург. У 1917 - 1920 гг. ён працуе, як акцёр і рэжысёр Першага таварыства беларускай драмы і камедыі. Уладзіслаў Іосіфавіч меў ганаровае званне народнага артыста БССР (1928). Ён напісаў каля 40 драматычных твораў і камедый на гістарычныя рэвалюцыйныя і бытавыя тэмы з народнага жыцця. Сярод іх - "Пінская мадонна", "Ганка", "Суд" - як найбольш выдатныя з яго твораў.

Усе п'есы Галубка ставіліся ў беларускіх тэатрах - у тым ліку "Апошняя сустрэча" і "Пісаравы імяніны" 1917 г. "Бязвінная кроў" 1918 і "Бязродны" 1919 у Першым таварыстве беларускай драмы і камедыі. "Ганка" 1921 у БДТ (тэатр імя Янкі Купалы), "Суд" 1920, "Душагубы" 1921, "Ганка" 1922, "Пан Сурынта" і "Плытагоны" 1923, "Пінская мадонна" 1927 у БДТ-3.

У. Галубок.
Партрэт мастака Я. Ціхановіча.

У драматургіі Галубок праяўляў глыбокае веданне народнага жыцця. Яго п'есы адрозніваліся сцэнічнасцю, вастратой канфлікту, шмат з іх напісаны ў жанры меладрамы з кантрасным супрацьпастаўленнем дабра і зла. Камедыі насычаны каларытным народным гумарам, характэрызуюцца вострымі сітуацыямі з сатырычнымі элементамі.

Галубок творча развіваў традыцыі старажытнага беларускага народнага тэатра (батлейкі, народнай драмы, інтэрмедыі).

Ён сам яскрава выконваў драматычныя і характэрныя ролі: Авечка ("Суд"), Палкоўнік ("Ганка"), Сурынта ("Пан Сурынта"), Гусак ("Дыктатура" І. Міціенкі), Андрон ("Мой сябра" М. Пагодзіна).

Галубку-рэжысёру ўласціва адкрытае падкрэсліванне драматычных, або камедыйных калізій. Выхаваў вялікую групу беларускіх акцёраў. Ён вядомы як добры мастак-дэкаратар (афармляў пастагноўкі ўсіх сваіх п'ес) і пейзажыст (ён удзельнічаў у шматлікіх рэспубліканскіх выставах).

У 1920 годзе ён здзейсніў сваю даўнюю задуму і стварыў тэатр, які пазней быў названы "трупай Галубка", афіцыйна ён называўся - БДТ-3 (Беларускі Дзяржаўны Тэатр). Гэты тэатр працягваў традыцыі першай беларускай трупы Ігната Буйніцкага, шырока выкарыстоўваў песенна-музычную і харэаграфічную народную творчасць, адрозніваўся жанравай разнастайнасцю.

Дзейнічаў гэты тэатр у 1920-1937 гг. Адкрыўся ён 10.08.1920 спектаклем "Суд" Галубка ў памяшканні Беларускага рабочага клуба ў Менску. У розны час меў назвы: Трупа беларускіх артыстаў пад кіраўніцтвам Галубка (з 1920 г.), Другая беларуская дзяржаўная трупа (з 1924 г.), Беларускі дзяржаўны перасоўны тэатр (з 1926 г.), Беларускі трэці дзяржаўны тэатр (з 1932 г. база ў Гомелі).

БДТ-3 унёс значны ўклад у развіццё нацыянальнага тэатральнага мастацтва. Ён праводзіў шырокую асветніцкую працу, далучаў сялянскія і працоўныя масы да беларускай нацыянальнай культуры і тэатральнага мастацтва.

Тэатр паказваў спектаклі ў менскіх працоўных клубах і ў памяшканні "Беларускай хаткі", на працоўных ускрайках і ў вёсках рэспублікі. Вялікі ўплыў на развіццё БДТ-3 аказала творчасць Першай беларускай трупы І.Буйніцкага і ўкраінскіх народных труп.

У гасцёўні Галубка збіраліся знакамітыя артысты, мастакі, наладжваліся канцэрты.

Сяргей Лапараў, студэнт БДУК.

У студыі дызайну і мадэлявання адзення "Стыль і форма" пры Бярозаўскім дзіцячаюнацкім спартыўна-эстэтычным цэнтры займецца больш 60 дзяцей. Заняткі дапамагаюць развіваць густ, творчую фантазію, вучаць справе швачкі. Дзяўчынкам прывіваюць асновы "дэфіле". Школьніцы прыдумваюць у студыі і паўсядзённае адзенне, карнавальныя і авангардныя калекцыі.

На здымку: дзяўчаты 9-11 класаў СШ № 2 г Бяроза дэманструюць авангардную калекцыю, створаную сваімі рукамі з розных матэрыялаў.

Фота Рамана Кабяка, БелТА.

Даследчык Ушаччыны, Докшыччыны, Лепельшчыны

У сакавіку гэтага года споўнілася 140 год з дня нараджэння Францішка Вярэнькі. Імя Ф. Вярэнькі хоць і вядомае ў беларускім краязнаўстве і археалогіі, аднак яго навуковая дзейнасць на ніве нашай мінуўшчыны і традыцыйнай культуры яшчэ мала вывучана.

Жыццё гэтага цікавага чалавека было вельмі кароткім, ён пражыў усяго толькі 30 год. Нарадзіўся Францішак у сакавіку 1862 года ў Пуцілкавічах Ушацкага раёна (б. Барысаўскі пав.), а памёр у тым жа населеным пункце таксама ў сакавіку 1892 года. Хутчэй за ўсё, Ф. Вярэнька, належаў да шляхты, бо пра гэта па-першае, сведчаць факт валодання фальваркам Пуцілкавічы Вярэнькамі (з 1863 г.), па-другое, вышэйшая адукацыя, якую мала хто мог атрымаць у той час у сельскай мясцовасці па-за шляхецкім саслоўем.

Праўда, фальварак быў невялікі, таму што ў 80-я гады XIX ст. зямельныя ўладанні яго разам з фальваркам Ліпнякі складалі толькі 54,5 валок. Пра тое ж сведчыць і колькасць сялян мужчынскай плоці (52 чал.) да адмены прыгоннага права. У 1881 годзе Францішак скончыў Менскую гімназію, а ў 1886 годзе Варшаўскі універсітэт. Яго здольнасці да навуковай працы праявіліся яшчэ ў час вучобы ў гэтай навучальнай установе. У 1886 годзе за працу "Да пытання аб народнай медыцыне" яго ўзнагародзілі залатым медалём. Яна была апублікавана ў гэтым жа годзе на старонках штогодніка "Meterialy Antropologiczno-Acheologiczne i Etnograficzne" ("Матэрыялы антрапалагічна-археалагічныя і этнаграфічныя"). Тут друкаваліся толькі найбольш значныя артыкулы па фалькларыстыцы і матэрыялы па вуснай народнай творчасці славянскіх і неславянскіх народаў. Значыць, рэдактар і супрацоўнікі гэтага выдання меў высока ацанілі збор твораў па народнай медыцыне, сабраных Ф. Вярэнькам.

Як і любому патрыятычна настроенаму і дапытліваму ад прыроды чалавеку, Ф. Вярэньку хацелася, як мага больш, даведацца пра мінулае і сучаснае роднай старонкі. Таму не дзіўна, а хутчэй натуральна і заканамерна, што ён пасля заканчэння вышэйшай установы вярнуўся на радзіму.

Шануючы свой і людскі час, Францішак Леапольдавіч адразу ж па вяртанні ў свой фальварак, і прыступіў да працы. З маленства яго пастаянна турбавала думка, што ляжыць у навакольных помніках старажытнага перыяду. На першы час Францішак склаў адну з першых археалагічных мап Беларусі (ваколіцы Пуцілкавіч), на якой пазначыў 85 помнікаў старажытнай эпохі. Падкрэслім, што на гэтую карту ён занёс не толькі гарадзішчы і курганы паўднёвай часткі Ушацкага, але ўсходняй Докшыцкага і заходняй Лепельскага раёнаў.

Улічыўшы досвед сваіх папярэднікаў Я. Тышкевіча, А. Кіркора, М. Кусцінскага і іншых, сам пачаў рабіць раскопкі курганоў і селішча. Так, напрыклад, Францішак Леапольдавіч з 1887 па 1891 год з 40 курганоў, якія знаходзіліся недалёка ад Пуцілкавіч, раскапаў 36. Ім былі знойдзены шмат рэчаў бытавога характару, упрыгожанняў: шкляныя, бурштынавыя, бронзавыя пацеркі, бранзалеты, у тым ліку бронзавыя, жалезныя і бронзавыя кольцы, пярсцёнкі, бронзавыя спражкі, ганчарныя вырабы, жалезныя нажы, жалезныя і каменныя сякеры і інш.

Знойдзеным рэчам ён радаваўся як дзіця; рабіў іх замалёўкі, стварыў іх своеасаблівы рэестр. Зрабіў публікацыю пра выяўленыя і апісаныя ім 85 курганоў і два паселішчы.

Яшчэ ў XIX ст. некаторыя даследчыкі інтуітыўна ўсведамлялі, што толькі абапіраючыся на дасягненні сумежных навуковых дысцыплін можна прыйсці да больш-менш аб'ектыўных вынікаў у даследаванні тых ці іншых з'яў традыцыйнай культуры. Верагодна, да такой групы даследчыкаў можна ў пэўнай ступені аднесці і Францішка Леапольдавіча. Нездарма ж ён займаўся не толькі археалагічнымі даследаваннямі, але і цікавіўся сучаснай яму этнаграфіяй (прадметамі побыту, у тым ліку адзеннем), вусна-паэтычнай творчасцю (шмат запісаў паданняў пра помнікі старажытнасці) роднага краю.

На жаль, большасць навуковых прац гэтага энтузіяста нашай мінуўшчыны засталіся толькі ў рукапісах. Асаблівую цікавасць да археалагічнай працы і навуковай спадчыны Вярэнькі праяўляў другі наш археолаг В. Шукевіч. Таму ён адразу і паехаў пасля смерці Францішка ў згаданы вышэй фальварак да яго брата. Вандаліну Вацлаў Вярэнька перадаў падрыхтаваныя ўжо да друку брат там рукапісы "Курганы ў Пуцілкавічах (1887-1892)", "Курганы і два дагістарычныя паселішчы ў Пуцілкавічах", а таксама археалагічныя мапы мясцовасці, дзённік даследаванняў. Безумоўна не мог не ўзяць дапытлівы навуковец і вышэй згаданую працу па народнай медыцыне. А цяпер больш падрабязна пра гэтае даследаванне.

Гэта праца ўяўляе сабой збор лекавых паняццяў і прадпісанняў, зафіксаваных у паўночнай частцы Барысаўскага (Менская губерня) і заходняй частцы Лепельскага (Віцебская губерня) паветаў.

Насельніцтва гэтых рэгіёнаў, з'яўляючыся вельмі забабонным, захавала ў сваёй культуры і побыце шмат старажытных паняццяў і вераванняў, у тым ліку і па народнай медыцыне. Яны былі ў малой ступені скажоныя пабочным уплывам.

На працу Ф. Вярэнькі звяртае ўвагу ў сваёй кнізе "Фалькларыстыка ў 1897 - 1902 гадах" (1903) даследчык паўднёвых славян Ф.С. Краўс. Ён указвае на багацце сабранага матэрыялу па народнай медыцыне, якая па яго словах, "стварае ўражанне невычарпальнасці". Гэта ў сваю чаргу дае яму магчымасць правесці аналогію, у прыватнасці, паміж замовамі беларусаў і замовамі іспанцаў, італьянцаў і немцаў.

Праца "Да пытання аб народнай медыцыне" падзелена на адзінаццаць раздзелаў, у якіх гаворыцца пра лекаванне хвароб народнымі сродкамі, у тым ліку і такіх, як жаночыя, дзіцячыя, хваробы мозгу, нерваў, органаў дыхання, стрававальнага тракта, брушной поласці, мочапускальных шляхоў, а таксама венерычных, скураных, заразных, псіхічных (вар'яцтва). Тут маюцца цікавыя матэрыялы пра ўрокі, чары, смерць, парэшткі, пахаванні. Праца змяшчае вялікі фактычны матэрыял і з'яўляецца каштоўнейшым у дарэвалюцыйны перыяд зборам звестак па народнай медыцыне беларусаў. Ды і ў цяперашні час яна ўяўляе сабой значную пазнавальную і навуковую цікавасць. Адзначым, што навуковую спадчыну Ф. Вярэнькі В. Шукевіч перадаў пазней у Кракаўскі археалагічны музей, дзе яна і захоўваецца да цяперашняга часу. Такім чынам, Ф. Вярэньку можна аднесці да той групы даследчыкаў, якія вывучалі культуру нашых продкаў толькі аднаго, пэўнага рэгіёна, аднак даследавалі яе грунтоўна.

Старшы навуковы супрацоўнік НДЛ беларускага фальклору А. Літвіновіч.

Алесь Петрашкевіч

Час усё адкрые...

(Праця͡г. Пачатак у папярэдніх нумарах.)

Р а д з і в і л. За гэта дзякуй табе вялікі. Ці ж я не выбіраў, які бок прыняць. Нават Гансеўскі далучыўся да маёй прапановы пачаць мірныя перамовы з царом, калі той выправіўся на Вільню. Вось у гэты крытычны момант прыбыў да мяне з Рыгі пасланец ад лівонскага намесніка Магнуса Дэлагардзі. Шведскі вяльможа пісаў, што Карл Густаў, бачачы нежаданне Яна Казіміра да міру, пачаў супраць яго вайну, якая нібыта не кране Вялікае Княства, але, маўляў, перад наступам цара, яно можа прыняць паратунак ад Швецыі. Кароль Карл Густаў даручыў Дэлагардзі пачаць перамовы з вялікакняскім станам, каб Княства прыняло пратэкцыю Швецыі. А паколькі нашаму стану не застаецца нічога іншага, як прыняць пратэктарат Швецыі ці аказацца ў маскоўскай няволі. Нам жа зараз, неадкладна, трэба пісьмова агаварыць нашы ўмовы ў дамове аб намерах на заключэнне вуніі аб пратэктарате, бо часу ў нас амаль не засталося. Сюды, на Кейданы Гансеўскі вядзе свае аддзелы, каб у апошні раз паслужыць каралю Яну Казіміру і захапіць нас тут жывымі. Спадзевы толькі на тое, што маё рушэнне спаткае каралеўскага халуя і майго саглядатая на подступах да Кейданоў. Бяры сціло, паперу і запісвай.

Багуслаў сядаецца за стол, рыхтуецца запісваць. Януш збіраецца з думкамі

Пачнем з таго, што... Вялікае Княства Літоўскае пагодзіцца на пратэктарат Швецыі і прызнае Карла Х Густава вялікім князем літоўскім пры ўмове, што:

Вялікае Княства Літоўскае захоўвае сваю дзяржаўную самастойнасць;

Княству гарантуецца рэлігійная свабода ўсіх хрысціянскіх канфесій і захаванне за імі іх маёмасці і зямельных уладанняў;

Шведскае войска разам з войскам вялікакняскім будзе стаяць супраць агульных непрыяцеляў, апроч польскага караля;

Кароль Карл Х Густаў абавязваецца вызваліць Вялікае Княства Літоўскае ад маскоўскага войска. *(Усталёўваецца доўгая паўза. Януш, ходзіць па пакоі, потым падыходзіць да акна.)*

Р а д з і в і л Б а г у с л а ў. Я думаю, Януш, што нам трэба неяк агаварыць нашы асабістыя правы і становішча пад гэтым пратэктаратам.

Р а д з і в і л. Якраз я пра гэта і думаю... Пішы! На правах удзельнага князя, апроч дзедзічных уладанняў за князем Янушам Радзівілам застаюцца і замацоўваюцца ўладанні Берасцейскага ваяводства, Гарадзенскага і Вількамірскага паветаў з правам біць манету. За князем Багуславам Радзівілам застаюцца і замацоўваюцца Наваградскае, Менскае і Падляшскае ваяводствы.

Р а д з і в і л Б а г у с л а ў *(здзіўлена і радасна).* Дык гэта ж, лічы, палова Вялікага Княства!

Р а д з і в і л. Гэта не дзіва, Багуслаў. Інакш мы не былі б Радзівіламі. *(Глядзіць у акно.)* Здзіўлю я цябе іншым... Да нас ідзе не хто-небудзь, а Вінцэнт Гансеўскі...

Радзівіл Багуслаў падбягае да акна, пераконваецца, што сапраўды ідзе Гансеўскі, потым паспешліва апранаецца ў даспехі, падпяразвае папругу з шабляй, хапае пістоль.

Р а д з і в і л. Не мітусіся, Багуслаў, калі б нешта нядобрае, ён не рызыкнуў бы ісці да мяне адзін.

Уваходзіць Г а н с е ў с к і зморны і прапылены.

Г а н с е ў с к і. Маё шанаванне слаўным Радзівілам. І схавай пістоль, Багуслаў. Перад гетманам найвышэйшым гетман польны бяззбройны.

Р а д з і в і л. Што гэта значыць, Вінцэнт?

Г а н с е ў с к і. Дай чым прамачыць горла. Януш, а гады ўжо я адкажу. *(Зморана, амаль падае ў крэсла).*

Радзівіл налівае з глінянага глечыка напой у кубак і падае Гансеўскаму, а той не бачыць яго бы заснуў. Багуслаў кладзе пістоль на стол. Ад гэтага раздаецца стук. Гансеўскі ачомваецца, расплюшчвае вочы, бярэ кубак і выпівае напой да донца.

Трагедыя ў дзвюх дзеях

Даруй, гетман вялікі, што я сеў без твайго дазволу. Здарожыўся, як ніколі.

Р а д з і в і л. Што здарылася, Вінцэнт? Чаму ты тут... без зброі і войска?

Г а н с е ў с к і. Усё проста да смешнага. Калі ты не вытрымаў бою з ваяводам Чаркаскім і казакамі Залатарэнкі і перайшоў Вілю, спаліўшы за сабою мост, ваявода Казімір Жаромскі рушыў на Коўню. Я прыкрываў яго пераправу. Ідучы на Коўню па загаду нашага караля па дарозе меркавалася захапіць цябе ў Кейданах жывога ці мёртвага. Пакуль я прыкрываў пераправу, маскалі перабілі ўсіх маіх вояў. Гетман польны Гансеўскі застаўся з адным слугой. А зброю ў мяне забрала твая ахова.

Р а д з і в і л. Сапраўды усё так проста... Багуслаў, будзь ласкаў, прынясі зброю гетмана.

Багуслаў выходзіць.

Чаму ты, Вінцэнт, прыйшоў да мяне толькі са слугою?

Г а н с е ў с к і. Хацеў папытацца ў гетмана найвышэйшага, чаму ты, паднаначалены гетман польны, чаму ты здрадзіў каралю і Польшчы. Маёй Польшчы. Я не магу гэтага зразумець. А тут надарыўся выпадак папытацца ў цябе асабіста.

Р а д з і в і л. Гэта зусім проста зразумець, Вінцэнт. Якраз сёння ў лісце да Яна Ляшчынскага я абгрунтаваў свой выбар. Калі хочаш, я прачытаю яго табе, пакуль не адаслаў.

Г а н с е ў с к і. Хоць чытай, хоць гавары, абы мне зразумець і мо не столькі цябе, як сябе...

Р а д з і в і л *(бярэ са стала аркуш, зачытвае).* "Карона ратаваць нас не можа. На ваяводствы і паспалітае рушэнне ніякай надзеі. Усё са згоды і з віны тых, якія іх пабудзілі і выправілі, збеглі ў свет, не толькі дамы свае, але і сталіцу пакінулі. Усюды ўсё спустошана і знішчана да рэшты. З той жменькай войска, якая ледзь да 9 жніўня на службе застанецца, а пасля пагражае разысціся, супрацьстаяць Маскве не можам, якая, калі пан Бог цудам яе не ўтаймуе, Вільню зойме".

Г а н с е ў с к і. Тут і варажыць не варта, што зойме, калі ўжо не заняла.

Р а д з і в і л. А калі нас яшчэ з таго боку Віліі шведы агорнуць, тады таму або гэтаму давядзецца паддавацца, а ў выпадку адпору мусім прыняць луп. Не аб славе, не аб Рэчы Паспалітай, не аб вольнасці і маёмасці, аб жыцці справа ідзе.

Г а н с е ў с к і. Гэта я бачу... і тым не менш...

Р а д з і в і л. З двайнога зла мусім выбіраць меншае, з плачам развітаўшыся з свабодай Айчыны. Ідучы ў тым за жаданнем біскупа віленскага, пісаў я ліст, просячы шведаў аб пасілку, бо звычайнвых сродкаў ратавання не стае — захоўваючыся перад маскоўскай тыраніяй, як за вялікае зло найгоршае. А Бог бачыць, што перад пагрозай небяспекі і канечнасці змушаны да таго, што робім. *(Гледзячы ў акно бы сам сабе, не заўважаючы, што увайшоў Багуслаў са зброяй Гансеўскага.)* Пан Бог сведка і таго, што паноў каронных да паразумення са шведамі вядзе не дзеля таго, каб ішлі нашым следам, але каб, не чакаючы канечнасці, радзілі пра сябе і няшчаснае становішча праз тракгаты папpавіць хацелі.

Р а д з і в і л Б а г у с л а ў *(амаль шэптам).* Януш, ён жа спіць...

Р а д з і в і л *(павярнуўшыся да Гансеўскага).* Няхай сабе. Пакладзем зброю каля ног, а самі выйдзем. Знямогся чалавек — няхай адпачне...

Багуслаў выконвае параду Януша і яны абодва выходзяць.

Сцэна зацямняецца.

XI

Царская паходная спачывальня, падобная на пакой папярэдняй Х карціны. Гучыць пахавальны перазвон цэркваў і касцёлаў. А л я к с е й М і х а й л а в і ч у паходным убранні. Ён глядзіць у акно на парынутую Вільню.

А л я к с е й М і х а й л а в і ч *(з радасцю і натхненнем).* Спрадвечная саперніца Масквы, вечная пагроза Масквы, слава Вялікага Княства Літоўскага, аздоба Еўропы, некалі велічная Вільня разбураная і спаленая пала да маіх ног! Слава табе, вялікі Божа! *(Тройчы хрысціцца).*

Уваходзіць ваявода Ш а р а м е ц ц е ў са скруткам-граматай у руках.

Ш а р а м е ц ц е ў. Вялікі гасудар. Вітальная грамата ад яго свяцейшаства патрыярха Нікана з віншаваннямі парадаю і бласлаўленнем з Вільні ісці на "Оршаву і Кракаў".

А л я к с е й М і х а й л а в і ч *(незадаволена).* А то я сам не ведаю, куды мне зараз ісці, а яму, бач ты, з Масквы відней, куды цару накіравацца.

Ш а р а м е ц ц е ў. Ваша вялікасць, яго свяцейшаства пры ўсіх былых царскіх тытулах упершыню тытулуе гасудара ўсяе Русі Вялікім князем Літоўскім і Белай Русі.

А л я к с е й М і х а й л а в і ч. Гэта бадай што адзінае за ўсю вайну, у чым поп не памыліўся, а то мог бы з дуру тытулаваць цара і князем польскім.

Ш а р а м е ц ц е ў губляецца.

"На Оршаву! На Кракаў!" З-за яго дурных парад, я, не дабіўшы Княства, і не ўзяўшы Каралеўства, ублытаўся ў вайну з Швецыяй і цяпер тэрмінова трэба збіраць ваяводаў і раіцца, як да яе адбіцца ды Вялікае Княства з рук не ўпусціць. Оршаву?! *(Амаль узрываецца).* Чаму над горадам пахавальны перазвон?! Ці можа мы і Вільно не ўзялі?!

Ш а р а м е ц ц е ў. Вялікі гасудар, набліжаныя да царскага двара і ваяводы толькі аб тым і гавораць, што Вільня з часоў крыжацкіх наладаў такога разгрому і вынішчэння не ведала.

А л я к с е й М і х а й л а в і ч. Параўнанне не вельмі далікатнае, ваявода, але праўдзівае і прыемнае.

Ш а р а м е ц ц е ў. Горад гарыць сямнаццатыя суткі. Нашы святары ўвесь час званілі за перамогу, здароўе і многая лета вашай царскай вялікасці. А сёння мясцовым святарам дазволена маліцца за ўпакой душ убіенных. І, вядома ж, званіць. А званіць, дзякаваць Богу, ёсць па кім. Толькі за першы дзень наступу на горад, які фактычна не абараняўся, было вынішчана каля 25 тысяч месцічаў у асноўным, як непрыяцеляў будучых.

А л я к с е й М і х а й л а в і ч. Я бачыў... Трупы можна было б і прыбраць, бо не праехаць.

Ш а р а м е ц ц е ў. Так, мой гасудар, але ж няма каму. Горад апусцеў.

А л я к с е й М і х а й л а в і ч. Цікава, хто зрабіў такую вялікую работу?

Ш а р а м е ц ц е ў. Найперш казакі, ваша вялікасць. А потым ужо і нашы ратнікі ўварваліся. Месцічы беглі ратавацца да Віліі, а казакі і нашы секлі іх у пень, калолі пікамі, таптaлі коньмі, тапілі ў рацэ. Што да рабункаў, то яны дазволены і не спыняюцца ўжо трэці тыдзень.

А л я к с е й М і х а й л а в і ч. Дарэчы, ваявода, я заходзіў у палац віленскага ваяводы, дзе атайбаваўся атаман Залатарэнка, прысвоіўшы, вядома, усё каштоўнае. Давядзецца яму падзяліцца. А найперш трэба паруціцца, каб знялі пазалочаны купал над палацам, забралі мармуравыя калоны, мэблю, уздзёрлі б мазаічную падлогу з розных парод драўніны ды ўсё гэта давезлі ў Маскву. Яно не блага ўпрыгожыць мае харомы.

Ш а р а м е ц ц е ў *(кланяецца).* Усё зробім найлепшым чынам, вялікі гасудар.

А л я к с е й М і х а й л а в і ч. І яшчэ. Польны гетман Гансеўскі перадаў нам ліст, у якім дужа сціпла і жаласна просіць цара: "Гаспадар паказаў бы міласць, узяў у польскага караля да свайго краю, што хоча, а нас пад польскім каралём не чапаў". Напішы ты вялікаму гетману Радзівілу, што і ён некалі хацеў мірных перамоваў з намі. Дык, маўляў, яшчэ не позна да гэтага вярнуцца. А не аддавацца пад руку караля шведскага. А ваявода Чаркаскі няхай падпіша.

Шарамецнеў схіляецца ў паклоне.

Сцэна зацямняецца.

(Працяг у наступных нумарах.)

Рэдактар Станіслаў Суднік

Заснавальнік:
ТБМ імя Францішка Скарыны.
Пасведчанне аб рэгістрацыі:
№ 83 ад 28 чэрвеня 1996 г.
Адрас рэдакцыі:
220005, г. Менск, вул. Румянцава, 13.
Адрас для паштовых адпраўленняў:
231300, г. Ліда-2, п/с 7.
E-mail: ns@lida1.lingvo.grodno.by
http://tbm.org.by/ns/

Рэдакцыйная калегія:
Алена Анісім, Вадзім Болбас, Міхась Булавацкі, Людміла Дзіцэвіч, Ірына Марачкіна, Леакадзія Мілаш, Язэп Палубятка, Алесь Петрашкевіч, Людміла Піскун, Уладзімір Содаль, Станіслаў Суднік, Павел Сцяцко, Алег Трусаў.

Аўтары цалкам адказныя за падбор і дакладнасць прыведзеных інфармацыі

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні.
231300, г.Ліда, вул. Ленінская, 23.
Газета падпісана да друку 6. 05. 2002 г.
Наклад 2700 асобнікаў. Замова № 956.
Падпісны індэкс: 63865.
Кошт падпіскі: 1 мес.- 418 руб., 3 мес.- 1254 руб.
Кошт у розніцу: 120 руб.